

ДОНБАСЬКА ДЕРЖАВНА МАШИНОБУДІВНА АКАДЕМІЯ
Факультет економіки та менеджменту
Кафедра філософії та соціально-політичних наук

Затверджую:
Декан факультету
проф. Є. В. Мироненко

03.09. 2024

Розглянуто і схвалено
на засіданні кафедри філософії та
СПН
Протокол №1 від 03.09.2024

В. о. завідувача кафедри

доц. О.П. Кваша

**Робоча програма навчальної дисципліни
«Політичні еліти та лідерство»**

галузь знань	05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальність	052 «Політологія»
назва освітньої програми	«Політологія»
рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
статус	обов'язкова

Розробник: канд. істор. наук, доц. Стешенко Наталія Леонідівна

Краматорськ – Тернопіль
2024

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Показники		Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
денна на базі ПЗСО	денна на базі ОКР «Молодший бакалавр»		денна	заочна
Кількість кредитів		05 «Соціальні та поведінкові науки» ОПП 052 «Політологія»	Обов'язкова	
5	-			
Загальна кількість годин				
150	-			
Модулів - 1		Професійна кваліфікація: бакалавр	Рік підготовки	
Змістових модулів –2			3	3
Індивідуальне науково-дослідне завдання - реферат			Семестр	
			6	2
			Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних / самостійної роботи студента – 72 / 78		36	4	
		Практичні		
		36	4	
		Самостійна робота		
		78	142	
		Вид контролю		
		іспит	іспит	

2. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ, МЕТА І ЗАВДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Метою курсу є формування у здобувачів вищої освіти когнітивних, афективних та моторних компетентностей в сфері соціально-історичного та економіко-політичного розвитку, сучасних характеристик і тенденцій трансформації політичного лідерства та еліт суспільства.

Дисципліна «Політичні еліти і лідерство» спрямована на формування в бакалаврів з політології розуміння сутності феноменів політичної еліти і політичного лідерства, підходів до їх дослідження у світовій та вітчизняній політичній науці, розуміння особливостей провідної верстви сучасного українського суспільства, актуальних завдань подальшого формування дієздатної національної політичної еліти та політичних лідерів державного, регіонального та місцевого рівнів, формування у майбутніх політологів лідерських якостей та комунікаційних навичок, необхідних для успішного виконання функціональних обов'язків

Завданнями вивчення курсу є розкриття сутності політичного лідерства, його історичного та сучасного концептуального осмислення; представлення методик якісного виміру лідерства; висвітлення проблематики та наукового інструментарію дослідження феномену політичного елітизму, концептуальної бази дослідження політичної еліти та її сутності; а також аналіз сучасного прояву політичного лідерства в Україні та політичної еліти в системі державного управління України.

Передумови для вивчення дисципліни: «Видатні особистості в історії України», «Порівняльна політологія».

3. КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ЗАПЛАНОВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

При викладанні навчальної дисципліни «Політичні еліти і лідерство» увага приділяється оволодінню здобувачами такими загальними та спеціальними компетентностями, як:

ЗК03. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт. Наполегливість у досягненні мети, турбота про якість виконуваної роботи. Здатність оцінювати об'єкти політичного знання, основні проблеми і суперечності.

ЗК 04. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності). Здатність до ефективного комунікування та співпраці з колегами, толерантність до іншої та інакшої позиції.

ЗК06. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК07. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій. Використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

СК03. Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.

СК05. Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

СК06. Здатність аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.

СК07. Здатність застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Політичні еліти і лідерство», здобувач вищої освіти повинен продемонструвати достатній рівень сформованості наступних програмних результатів навчання:

ПРН 03. Вміти критично мислити у сфері професійної діяльності.

ПРН 06. Знати свої права та обов'язки як члена демократичного суспільства та використовувати їх у професійній діяльності.

ПРН 07. Розуміти історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери політології, знати її цінності та досягнення.

ПРН 08. Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

Здобувачі вищої освіти, вивчаючи навчальну дисципліну «Політичні еліти і лідерство», опановують систему знань і навичок, що дозволяють сформулювати такі спеціальні результати:

Знання:

набуті у процесі вивчення соціології концептуальні наукові та практичні знання;
використовувати методичні, методологічні та організаційно-технічні прийоми вивчення ефективності діяльності й проектування соціологічного дослідження;

набуті у процесі вивчення соціології критичне осмислення теорій, принципів, методів і понять у сфері професійної діяльності та/або навчання;

- основні ознаки політичного лідерства та еліти, їхню структуру, функції та види;
- основні класичні й сучасні концепції політичного лідерства та еліти;
- проблеми і методи кількісного та якісного виміру цих явищ;
- характеристику основних етапів розвитку політичного лідерства та еліти в Україні;
- а також їх основні риси і сучасний стан в українській державі;

Уміння/навички:

- поглиблені когнітивні та практичні уміння/навички;

- майстерність та інноваційність на рівні, необхідному для розв'язання складних спеціалізованих задач і практичних проблем у сфері професійної діяльності або навчання;
- уміння працювати з монографічними, довідково-статистичними, електронними джерелами з соціально-економічної та соціально-філософської проблематики;
- уміння критично осмислювати лекційний та позалекційний навчальний матеріал;
- користуватися знанням концепцій політичної еліти і лідерства, яке є підґрунтям професійного вирішення проблеми підвищення ефективності суспільно-політичного управління, і користуватись категоріальним апаратом політичного елітизму;
- розуміти проблематику і специфіку розвитку сучасного лідерства та еліт в Україні, використовуючи методики їхнього аналізу і критерії оцінок; вміти аналізувати взаємовідносини центральної і регіональної еліти;
- оволодіти навичками прогнозування розвитку суспільно-політичних процесів на підставі аналізу суб'єктів центрального і регіонального політичного управління.

Комунікація:

- вміння доносити до фахівців і нефахівців інформації, ідей, проблем, рішень, власного досвіду та аргументації;
- вміння співпрацювати із іншими студентами та викладачем в процесі обговорення проблемних моментів на лекційних та практичних заняттях, при виконанні і захисті індивідуальних завдань;
- вміння ініціювати і брати участь у дискусії з питань навчальної дисципліни;
- вміння спілкуватися з професійних питань, у тому числі іноземною мовою, усно та письмово.

Відповідальність та автономія:

- відповідальність за управління професійною діяльністю;
- спроможність нести відповідальність за вироблення та ухвалення рішень у непередбачуваних робочих та/або навчальних контекстах;
- відповідальність за формування суджень, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти;
- відповідальність за організацію та керівництво професійним розвитком осіб та груп.

4. ПРОГРАМА ТА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ДЕННА ФОРМА НАВЧАННЯ

Вид навчальних занять або контролю	Розподіл між учбовими тижнями														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Лекції	2	2	2	2	2	2	2	2	2						
Практ. роботи	2	2	2	2	2	2	2	2	2						
Сам. робота	4	5	4	5	4	5	4	5	4						
Консультації															
Зміст. Модуль	1														
Контроль						Т		ІЗ	КР						
Вид навчальних занять або контролю	Розподіл між учбовими тижнями														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Лекції	2	2	2	2	2	2	2	2	2						
Практ. роботи	2	2	2	2	2	2	2	2	2						
Сам. робота	4	4	6	4	6	4	4	4	6						
Консультації															
Зміст. Модуль	2														
Контроль						Т		ІЗ	КР						

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усь го	у тому числі					усь ого	у тому числі				
		л	п	ла б	інд	ср		л	п	лаб	інд	с р
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Основи теоретичного дослідження та практичне вираження політичного лідерства												
<i>Тема 1.</i> Сутність, функції та класифікації політичного лідерства.	16	4	4	-		8	16	1	1	-	-	14
<i>Тема 2.</i> Розвиток теоретичних концепцій політичного лідерства.	14	4	2	-		8	14	-	-	-	-	14
<i>Тема 3.</i> Сучасні особистісної теорії харизми лідера та етапи харизматичного циклу	12	2	2	-		8	12	-	-	-	-	12
<i>Тема 4.</i> Засоби вимірювання політичного лідерства.	12	2	4	-		6	12	-	-	-	-	12
<i>Тема 5.</i> Політичне лідерство в Україні.	16	4	4	-		8	16	1	1	-	-	14
Розділ 2. Політична еліта у теоретичному і практичному вимірах.												
<i>Тема 6.</i> Сутність і структура політичної еліти	16	4	4	-		8	16	1	1	-	-	14
<i>Тема 7.</i> Мобільність політичної еліти.	16	4	4	-		8	16	-	-	-	-	16
<i>Тема 8.</i> Класичні концепції політичної еліти	16	4	4	-		8	16	-	-	-	-	16
<i>Тема 9.</i> Сучасні теорії політичної еліти.	16	4	4			8	16	-	-	-	-	16
<i>Тема 10.</i> Політична еліта України.	16	4	4			8	16	1	1	-	-	14
Усього годин	150	36	36			78	150	4	4	-	-	142

4.1. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 1. ОСНОВИ ТЕОРЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ПРАКТИЧНЕ ВИРАЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА

Тема 1. Сутність, функції та класифікації політичного лідерства

Література: [5; 7; 12].

Предмет, завдання та структура курсу. Міждисциплінарний характер вивчення лідерства: політичне лідерство як об'єкт психологічних, історичних, філософських, соціологічних, політологічних, антропологічних досліджень. Науково-теоретичні погляди на природу лідерства та його сутність. Потенціал лідерства. Лідерство і керівництво: загальне та відмінне. Поняття і різновиди авторитету. Специфіка політичного авторитету і політичного лідерства. Загальні особливості політичного лідерства. Функції лідерства на різних рівнях його прояву: лідер у малій групі; лідерство на рівні суспільних рухів; лідерство у системі владних відносин; лідер національного масштабу. Авторські типології політичного лідерства: психопатологічний підхід Г. Ласуела, типологія „макіавелістської особи”, двоскладна біографічна класифікація президентів Дж. Барбера, трансформаційна і трансдіюча типологія Д. Варне.

Тема 2. Розвиток теоретичних концепцій політичного лідерства

Література: [7; 9; 19].

Погляди на лідерство стародавніх мислителів (Платон, Арістотель, Конфуцій, Геродот, Тіт Лівій) як відповідь на питання як і чому людина бере владу у свої руки, які цілі вона переслідує реалізуючи цю владу. Оцінка лідерів з нормативної позиції справедливості, порядку і загального блага. Лідерство у сприйнятті мислителів Середньовіччя (Аврелій Августин, Фома Аквінський). Оцінка лідера з точки зору його здатності забезпечити справедливість і згоду між соціальними групами, правителем і підданими. Прагматичне сприйняття лідера епохи Відродження. Інтерпретація ефективного лідера Н. Макіавелі з позиції результативності. Проблема лідерства в філософії Ф. Ніцше. Воля до влади як найважливіший чинник лідерства у психологічних концепціях А. Адлера, З. Фрейда, Г. Ласуела, А. Джорджа. Обґрунтування взаємозв'язку між несприятливими ситуаціями дитинства і прагненням до влади. Дослідження лідерства в межах психології груп крізь призму взаємодії лідера і послідовників. Основні положення соціальної психології Г. Лебона: віра, воля та потреба у підкоренні є рушійною силою виникнення і розвитку лідерства. Засоби дії лідера: ствердження, повторення, зараження. Чарівність особистості й безособистісна чарівність (думок, художніх і наукових творів, ідеологій, релігій тощо). Інтерпретація лідерства Г. Тардом. Порівняльне вивчення натопі і публіки як асоціацій різного ступеню організації. Здійснення панування за допомогою механізму впливу, який викликає наслідування послідовників своєму лідеру. Особливості впливу безпосередньо навколо себе та на відстані. Визначення політики крізь призму лідерства в концепції М. Вебера.

Тема 3. Сучасні особистісної теорії харизми лідера та етапи харизматичного циклу

Література: [1-3; 10-12].

Харизма лідера та етапи харизматичного циклу (створення політичної харизми, підтримка і розгортання, рутинізація та елімінація харизми). Порівняння „іконного” і харизматичного лідерства. Порівняння „іконного” і харизматичного лідерства. Обґрунтування визначальної ролі лідера в історичному розвитку держав прибічниками особистісної теорії (Т. Карлейль, Р. Емерсон, Ф. Вуд). На противагу цьому ситуаційна концепція (теорії середовища) віддає переважну роль у лідерстві об'єктивним обставинам, майже нівелюючи особистісний чинник. Ситуація вимагає прояв певних рис, що викликає певний тип лідерства. Поєднання ролі особистих рис лідера, політичної ситуації та моделі взаємодії між лідером і послідовниками представниками теорій особистісно-ситуативного напрямку досліджень лідерства. Теорія „кредиту довіри” Е. Холандера: сприйняття лідерства як соціального явища пов'язаного з оцінкою лідера його послідовниками, яке виражено у накопиченні заслуг і трансформується у нестандартну поведінку. Продовження психологічних концепцій З. Фрейда, Е. Фрома, Г. Лебона у сучасних мотиваційних теоріях. Залежність ефективності лідерства від його впливу на

мотивацію послідовників. Лідерство як взаємодія рівноправних учасників обміну: лідера і послідовників в теоріях обміну Дж. Хоманса і Г. Саймона.

Тема 4. Засоби вимірювання політичного лідерства.

Література: [3; 7; 18; 20].

Проблеми і аспекти вимірювання лідерства. Методи якісного вимірювання лідерства. Визначення цілей і завдань портретної діагностики. Загальні основи складання політичного портрету лідера. Відбір досліджуваних аспектів життєдіяльності лідера. Політико-ідеологічний портрет: акцентування на етапах кар'єри, життєвому шляху крізь призму оформлення його світогляду і прийняття певної ідеології. Структура політико-ідеологічного портрету: інформаційний, ідеологічний, аксіологічний ряди. Історичний портрет: його призначення та види. Порівняння, визначення спадкоємності, розкриття еволюції розвитку лідера. Структура, методи і джерела складання історичного портрету. Популяризація лідера за допомогою складання політичної біографії. Політико-психологічний портрет як результат дослідження взаємного впливу психологічних компонентів лідера з одного боку і його політичної кар'єри - з іншого. Структура політико-психологічного портрету, його статичність і динамічність. Визначення політико-психологічного типу лідерства. Значення і методи психодіагностики політичних діячів. Особливості кількісних методів вимірювання політичного лідерства. Спроби вимірювання впливу лідера на суспільні процеси в роботі Ж. Блонделя „Політичне лідерство: шлях до всеохоплюючого аналізу”.

Тема 5. Політичне лідерство в Україні.

Література: [3; 7; 18; 20].

Основні характеристики політичного лідерства в Україні. Вимірювання ролі особистих якостей лідера у можливостях його суспільного впливу. Мета, проблеми і напрями вимірювання. Оцінка ролі ресурсів, які є у розпорядженні лідера. Проблеми і напрями цього вимірювання. Проблеми і напрями вимірювання ролі середовища, оцінка популярності лідера і вимог населення до нього. Поняття лідеротворчого механізму та функціонування його основних елементів в Україні. Роль органів вищої влади, партійного інституту, ЗМІ, особи політика у процесі створення українського політичного лідера. Поняття і структура іміджу політика.

Основні шляхи формування політичних лідерів в Україні. Типи українських лідерів. Гендерний аспект українського лідерства. Становлення українського регіонального лідерства. Проблеми формування регіональних лідерів України на сучасному етапі. Проблема взаємовідносин центральної влади і регіональних лідерів. Портрет українського лідера та його відповідність громадським очікуванням.

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ 2. ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА У ТЕОРЕТИЧНОМУ І ПРАКТИЧНОМУ ВИМІРАХ

Тема 6. Сутність і структура політичної еліти

Література: [11; 13; 16].

Виникнення та основні категорії елітології. Значення політичної еліти для розвитку суспільства, її місце в ньому. Ціннісний і функціональний підходи до визначення політичної еліти. Завдання і загальна характеристика еліти в межах цих підходів. Ознаки політичної еліти. Максимальна концентрація влади. Вплив та форми його вираження.

Поняття і роль еліти „в тіні”. Вузька соціальна база. Певний рівень внутрішньої згуртованості і взаємопов'язаності. Феномен клубу еліт. Формальна структура політичної еліти. Галузеві і функціональні елітні групи. Особливі риси і функції „топ-еліти”. Структура еліти за неформальними критеріями. Клани, кліки, стратегічні групи і вето-групи. Клієнтелізм і неопатімональна держава. Співвідношення формальної і неформальної структур еліти.

Тема 7. Мобільність політичної еліти

Література: [13; 15; 26].

Поняття мобільності еліти та її складові: інкорпорація, екскорпорація і ротація. Рекрутування як процес входження людини до складу еліти. Призначення, створення і функціонування лімітованої зони. Механізми інкорпорації: вибори як відбір за певними критеріями, призначення, успадкування. Принципи висування кандидатів до складу еліти. Поняття і види каналів рекрутування політичної еліти. Проникність каналів рекрутування. Типи рекрутаційних систем: антрепренерська та система гільдій. Відкрита і закрита еліта. Екскорпорація як вихід із еліти. Сутність, призначення і функціонування екселітної зони. Причини і характер екскорпорації. шляхи виходу з політичної еліти, політичного класу або усіх значущих сфер. Повна і часткова екскорпорація та її наслідки. Можливості повернення у політичну еліту після часткової екскорпорації.

Тема 8. Класичні концепції політичної еліти.

Література: [7; 9; 19].

Сутність парадигми егалітаризму. Еліта в марксистській концепції суспільного устрою. Критерії стратифікації за М. Вебером. Ціннісний погляд на еліту в теорії В. Парето. Критерії визначення еліти та отримання „етикеток”. Класифікація еліти. Сутність і засоби „циркуляції еліт”. Основні шляхи взаємодії еліти й не еліти. Причини, механізм реалізації і значення революції. Основні положення організаційної теорії еліт Г. Моска в роботі „Основи політичної науки”. Сутність правлячого класу та його внутрішня організація. Поділ еліти на аристократичну і демократичну: спільне і відмінне. Виділення еліти „в тіні”, її місце та роль в системі влади. Причини і механізм зміни політичної еліти.

Поняття „політичної формули” та її роль у правлінні й оновленні еліти. Функціональний підхід до трактування еліти в концепції Р. Міхельса. Причини політичної стратифікації, якості керівництва і мас в умовах демократії. Сутність „Залізного закону олігархічних тенденцій” Р. Міхельса та М. Острогорського. Основні теоретичні положення, які є загальними для класичних концепцій. Українська наукова спадщина щодо призначення, становлення і функціонування політичної еліти.

Тема 9. Сучасні теорії політичної еліти

Література: [2; 7; 12; 15].

Проблема еліти та її співвідношення з масами у концепції радикального елітаризма. Відстоювання ідеї аристократичного суспільства в концепції елітаризма (Ф. Ніцше, В. Парето, Г. Моска, Ортега-і-Гасет). Неолітаризм як сучасний послідовник цього теоретичного напрямку. Примирення елітаризма і демократії з достатньо вільним трактуванням останньої в елітистських концепціях. Теорія „демократичного елітизму” та її принципи. Трансформація розуміння демократії як „правління народу” в „уряд, схвалений народом” у концепції „ринкової” демократії Дж. Шумпетера, яка пропонує елітарну структуру суспільства та можливість мас робити вибір з конкуруючих еліт. Принцип формування еліти за Шумпетером. Ліберальний елітизм Г. Ласуела, позиційний підхід до визначення еліти. Ліволіберальний елітизм Чарльза Мілса. Неолітизм в теорії Т. Дая і Х. Зіглера як розвиток тверджень Мілса.

Елітизм і принцип „рівних можливостей” К. Мангейма та подальший розвиток концепції меритократії (М. Янг, Д. Бел). Теорія плюралізму еліт та її основні позиції. Формування і функціонування еліти в концепції поліархії Р. Даля. Підтримка принципу меритократії ліберальним егалітаризмом, що спирається на відкритість еліти та максимальну вертикальну мобільність мас. Заперечення еліти та соціальної ієрархії радикальним егалітаризмом.

Тема 10. Політична еліта України

Література: [18; 19; 21; 22].

Особливості формування командно-адміністративної системи радянської держави та її органів керування. Функціонування та елементи системи прийняття рішень. Категорія «номенклатура» та розкриття особливостей її виникнення, діяльності й мобільності у працях

М.Восленського, А. Авторхонова, М. Афанасьєва. Формування номенклатури та категорія її невід'ємності. Специфіка української номенклатури. Етапи становлення і процес трансформації еліти у незалежній Україні. Феномен адміністративно-економічних кланів. Фрагментарність української еліти. Основні сучасні риси політичної еліти України. Стили життя правлячої еліти.

Процес становлення і подальшого формування регіональних еліт. Специфіка взаємовідносин центральної і регіональної влади. Принципи і механізми формування сучасної регіональної еліти. Вплив глобалізаційних процесів на національну політичну еліту держави. Українська еліта у світовій політиці.

4.2. ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин (денна/ заочна)
1	<i>Тема 1.</i> Сутність, функції та класифікації політичного лідерства.	4/1
2	<i>Тема 2.</i> Розвиток теоретичних концепцій політичного лідерства.	2/-
3	<i>Тема 3.</i> Сучасні особистісної теорії харизми лідера та етапи харизматичного циклу	2/-
4	<i>Тема 4.</i> Засоби вимірювання політичного лідерства.	4/-
5	<i>Тема 5.</i> Політичне лідерство в Україні.	4/1
6	<i>Тема 6.</i> Сутність і структура політичної еліти	4/1
7	<i>Тема 7.</i> Мобільність політичної еліти.	4/-
8	<i>Тема 8.</i> Класичні концепції політичної еліти.	4/-
9	<i>Тема 9.</i> Сучасні теорії політичної еліти.	4/-
10	<i>Тема 10.</i> Політична еліта України. Аналіз регіональної специфіки української політичної еліти: захід-центр-схід	4/1
	РАЗОМ	36 /4

4.3. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин (денна/ заочна)
1	Аналізувати поняття і сутність політичного лідерства	8/ 14
2	Проаналізувати процес розвитку теоретичних концепцій політичного лідерства	8/ 14
3	Розглянути засоби вимірювання політичного лідерства	8/ 12
4	Охарактеризувати політичне лідерство в Україні, його специфіку	6/ 12
5	Виконати змістовну характеристику сутності політичної еліти	8/ 14
6	Розглянути класичні концепції політичної еліти	8/ 14
7	Розглянути основні сучасні теорії політичної еліти	8/ 16
8	Виконати детальний аналіз історичного розвитку української політичної еліти.	8/ 16
9	Виконати розширену відповідь на питання: у чому полягають особливості сучасної української еліти.	8/ 16
10	Проаналізувати регіональну специфіку української еліти: захід-центр-схід	8/ 14
	РАЗОМ	78/142

5.ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне завдання з дисципліни «Політичні еліти і лідерство» виконується самостійно кожним здобувачем вищої освіти на основі засвоєння програмного матеріалу. ІЗ охоплює усі основні теми дисципліни.

Виконання ІЗ є одним із обов'язкових складових змістовних модулів з «Політичні еліти і лідерство».

Одним з видів самостійної роботи здобувачів вищої освіти є підготовка реферату.

Реферат покликаний показати знання основних категорій сучасних концепцій політичного лідерства і елітизму, відповідних публікацій.

При оцінці реферату особливе значення придається самостійності мислення, новим прикладам, проробленню книг і публікацій, що не входять у рекомендований список літератури.

При роботі з першоджерелами варто уникати прямого конспектування тексту, а зосередити увагу на коментуванні, тобто на викладі власних поглядів по розглянутому матеріалі. Однак цитування також може використовуватися для аргументації чи формулювання думки автора.

Реферат повинний мати чітку структуру.

Початок реферату - зміст, що складається з розділів і підрозділів, які відповідають заголовкам і підзаголовкам у тексті. За змістом слідує вступ: постановка мети, задач, визначення границь дослідження теми.

Основна частина поетапно розкриває тему реферату. Наприкінці оформляються висновки, показуються напрямки подальшого розвитку теми. Завершується реферат списком використаної літератури (оформленим у алфавітному порядку).

Обов'язкові посилання в рефераті з використаної літератури (наприклад, [1, с.35-40].).

У ході роботи над рефератом передбачається консультування викладача: обговорення напрямку наукового пошуку, узгодження змісту і ін.

Реферат, прорецензований викладачем, виноситься на захист і обговорення в аудиторії.

Обсяг реферату – 20-25 сторінок.

Форматування тексту: «по ширині», 14 шт, 1 інт, поля - 2 см з боків.

Тема реферату вибирається (за бажанням) із пропонованої тематики. За узгодженням з викладачем можливе самостійне формулювання теми.

ТЕМАТИКА ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ (РЕФЕРАТ)

1. Основні критерії типології еліт. Якісні показники еліти (елітність та елітарність).
2. Рівні правлячої політичної еліти.
3. Типи політичних еліт за місцем в політичній системі.
4. Типи політичних еліт за структурою та характером внутрішніх зав'язків.
5. Типи політичних еліт за ступенем представництва.
6. «Відкриті» і «закриті» типи еліт.
7. Теорія еліт Стародавнього Сходу.
10. Правомірність поділу суспільства на меншість та більшість за Конфуцієм.
11. Елітарна концепція в античній філософії (Платон).
12. Теорія еліт Н. Макіавеллі.
13. Елітарні концепції новітнього часу: Ф. Ніцше, А. Шопенгауер.
14. Концепції елітизму в работах політологів першої половини ХХ століття.
15. Доктрина «політичного класу» Моска Р.
16. Психологічна теорія еліти В. Парето.
17. Концепція олігархії Р. Міхельса.
18. Концепції еліт в сучасній політичній науці: ціннісні теорії; теорії демократичного елітизму; функціональні теорії (концепції плюралізму еліт); ліволіберальні теорії.
19. Концепція національної еліти Д. Донцова.
20. «Національна артистократія» В. Липинського.

21. Теорія національної еліти М. Міхновського.
22. Погляди Михайла Грушевського на роль еліти у державотворчих процесах.
23. Політична еліта у працях Володимира Винниченка.
24. Особливості сучасних політичних еліт за регіональними ознаками (американська, європейська та азіатська моделі еліт).
25. Основні функції політичної еліти.
26. Канали рекрутування політичних еліт.
27. Механізми рекрутування політичних еліт (система гільдія та антрепренерська моделі).
28. Відкриті та закриті типи рекрутування політичних еліт.
29. Фактори впливу на формування сучасних політичних еліт.
30. Особливості формування сучасних регіональних еліт у Європі.
31. Характеристики сучасної політичної еліти розвинутих індустріальних країн.
32. Політична еліта США за Р. Міллсом у праці «Правляча еліта».
33. Етапи формування політичної еліти України.
34. Основні характеристики сучасної національної еліти України.
35. Поняття політичного лідерства.
36. Ознаки та характеристики політичного лідера.
37. Теорія політичного лідерства Н. Макіавеллі.
38. Сучасні теорії політичного лідерства.
39. Психологічна теорія політичного лідерства З. Фрейда.
40. Типологія лідерства за М. Вебером.
41. Типологія політичних лідерів Маргарет Херманн.
42. Функції політичних лідерів.
43. Стилi політичного лідерства.
44. Особисті якості політичного лідера в працях Н. Макіавеллі.
45. Особисті якості політичного лідера в працях Ф. Ніцше.
46. Поняття та різновиди політичного іміджу.
47. Позитивні та негативні риси політичного іміджу лідера.
48. Механізми формування політичного іміджу лідера.
49. Засоби оптимізації політичного іміджу.
50. Особливості формування політичного лідерства в сучасній Україні.

6. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

В процесі вивчення дисципліни використовуються наступні методи навчання:

МН 1. Студентоцентроване навчання – розширення автономії здобувача, здатності до критичного мислення на основі результативного підходу, що передбачає нові підходи до навчання з метою розвитку особистості здобувача з урахуванням його ціннісних орієнтацій.

МН 2. Репродуктивний метод – навчання здобувачів організовується за допомогою практичних вправ та робіт, різних форм самоконтролю, що сприяє формуванню знань, навичок і вмінь у здобувачів, основних розумових операцій (аналіз, синтез, узагальнення тощо).

МН 3. Комбінація лекційних та практичних занять та консультацій (зокрема особистих консультацій з викладачем та використанням системи Moodle) із розв'язанням ситуаційних завдань, які розвивають аналітичні здібності та навички роботи в колективі.

МН 4. Пояснювально-ілюстративний метод – здобувачі одержують знання на лекціях, з навчальної або методичної літератури шляхом конспектування, тезування, анотування, рецензування, під час консультацій з підготовки рефератів та/або доповідей.

МН 5. Евристичний метод – під керівництвом викладача або на основі евристичних вказівок здобувачі активно намагаються знайти рішення висунутих у навчанні, або сформульованих самостійно, пізнавальних завдань, що дозволяє активізувати мислення, викликати зацікавленість до пізнання на практичних заняттях та контрольних точках.

МН 6. Методи стимулювання й мотивації навчальної роботи – здобувачі приймають участь у пізнавальних іграх, моделюванні рольових ситуацій, створенні ситуацій успіху в навчальній роботі, пред'явленні вимог і методів заохочення.

МН 8. Метод проблемного викладу та проблемно-орієнтованого навчання, зокрема з проведенням презентацій – розуміння здобувачами поставленої проблеми та формулювання пізнавальних завдань на основі різних джерел та засобів, уміння проаналізувати поставлене завдання, порівняти різні точки зору та підходи, розуміння логіки та думок викладача, усвідомлення та запам'ятовування.

МН 9. Метод самостійної роботи здобувачів та самостійного навчання – розв'язання практичних завдань та опрацювання теоретичного матеріалу, що виноситься на самостійне вивчення. Самостійна робота з вивченням оприлюднених навчальних матеріалів, зокрема в системі Moodle.

МН 10. Методи організації й здійснення навчальної та наукової діяльності, що поєднує словесні, наочні і практичні методи:

- словесні методи – у вигляді бесіди, інструктажу, лекційного матеріалу, методичних вказівок, співбесід;

- наочні методи, відео методи тощо – проведення лекційних та практичних занять за допомогою презентацій, ілюстрацій, демонстраційного матеріалу, тобто отримання знань завдяки наочному спостереженню;

- практичні методи – за допомогою вправ, практичних прикладів, аналізу статистичних даних, тренувань, тренінгів здобувачі одержують знання та уміння, виконуючі ці практичні дії;

- наукова робота здобувача – наукові дослідження та опрацювання наукової інформації.

МН 11. Активні методи навчання (дискусійні методи) – в будь-яких формах навчання, включаючи лекційні заняття, використовуються елементи дискусії, а саме: обговорення, суперечки, зіткнення позицій, бізнес-симуляції ділові ігри, кейси, тренінги, пояснення, бесіди, дискусії, діалог.

(«Положення про організацію освітнього процесу в ДДМА», затверджено Вченою радою ДДМА 26.09.2019 р. протокол №2; «Положення про навчальний дистанційний курс і організацію навчального процесу за заочною (заочно-дистанційною) формою в системі Moodle DDMA у ДДМА», затверджено Вченою радою ДДМА 23.06.2017 р. протокол №6).

7. МЕТОДИ, КРИТЕРІЇ ТА ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ

(«Положення про організацію освітнього процесу в ДДМА», затверджено Вченою радою ДДМА 26.09.2019 р. протокол №2; «Положення про навчальний дистанційний курс і організацію навчального процесу за заочною (заочно-дистанційною) формою в системі Moodle DDMA у ДДМА», затверджено Вченою радою ДДМА 23.06.2017 р. протокол №6).

В процесі вивчення дисципліни використовуються наступні методи оцінювання:

МО 1. Попереднє (вхідне) оцінювання знань (письмовий метод або тестування).

МО 2. Поточне оцінювання (письмовий метод або тестування на лекційних та практичних заняттях та/або у системі Moodle, виконання модульних контрольних робіт, виконання індивідуальних завдань, зокрема рефератів).

МО 3. Тематичне або періодичне оцінювання (письмовий метод на лекційних та практичних заняттях, усне опитування або тестування на практичних заняттях та/або у системі Moodle).

МО 7. Оцінювання спроможності здобувача працювати самостійно та в команді;

МО 8. Оцінювання вміння застосовувати творчі підходи в процесі наукового пошуку інформації.

МО 9. Оцінювання якості опрацювання здобувачем літератури, законодавчої бази та електронних джерел за темою дослідження.

МО 10. Підсумкове (семестрове) оцінювання, зокрема: диференційований залік; екзамен (письмовий метод або тестування, зокрема у системі Moodle).

Передбачається використання модульно-рейтингової системи оцінювання знань. Основною формою контролю знань здобувачів в кредитно-модульній системі є складання здобувачами всіх запланованих модулів. Формою контролю є накопичувальна система. Складання модуля передбачає виконання здобувачем комплексу заходів, передбачених семестровим графіком навчального процесу та контролю знань здобувачів, затверджених деканом факультету.

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Контроль знань здобувачів здійснюється за рейтинговою накопичувальною (100-бальною) системою, яка передбачає складання обов'язкових контрольних точок.

Максимальна кількість балів (100) при оцінюванні знань з навчальної дисципліни, яка завершується екзаменом, формується з двох частин, з коефіцієнтом 0,5 кожна:

- за поточну успішність 100 балів (сума балів, зароблена у семестрі, але не менше 55 балів);
- на екзамені 100 балів (мінімально необхідна кількість балів за екзамен 55 балів).

Контрольні заходи включають:

- поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних, практичних і оцінюється сумою набраних балів;
- модульний контроль, що проводиться у формі підсумкової контрольної роботи за відповідний змістовий модуль та колоквиуму і має на меті оцінку результатів навчання здобувача після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни – змістового модуля;
- підсумковий/семестровий контроль, що проводиться у формі семестрового екзамену, відповідно до графіку навчального процесу.

Оцінювання знань здобувача під час занять та виконання індивідуальних завдань проводиться за такими критеріями:

- розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються;
- ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни;
- ознайомлення з рекомендованою літературою; вміння поєднувати теорію з практикою при розгляді ситуацій, розв'язанні задач, проведенні розрахунків у процесі виконання індивідуальних завдань та завдань, винесених на розгляд в аудиторії;
- логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії; здатність проводити критичну та незалежну оцінку певних проблемних питань; вміння здійснювати узагальнення інформації, обґрунтовувати свою власну точку зору та робити висновки; грамотність подачі матеріалу та оформлення роботи.

Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання позааудиторної самостійної роботи здобувачів є:

- глибина і міцність знань,
- рівень мислення,
- вміння систематизувати знання за окремими темами,
- вміння робити обґрунтовані висновки, володіння категорійним апаратом,
- вміння знаходити необхідну інформацію,
- здійснювати її систематизацію та обробку, самореалізація на практичних заняттях.

Підсумковий контроль знань та компетентностей здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни здійснюється на підставі проведення семестрового екзамену, завданням якого є перевірка розуміння здобувачем програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання накопичених знань, вміння формулювати своє ставлення до певної проблеми навчальної дисципліни тощо.

Переведення набраних здобувачем балів за 100-бальною шкалою в оцінки за національною (5-бальною) шкалою та шкалою ECTS здійснюється в відповідності до таблиці:

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
81 – 89	B	добре	
75 – 80	C		
65 – 74	D	задовільно	
55–64	E		
30–54	FX	незадовільно (з можливістю повторного складання)	незараховано (з можливістю повторного складання)
0 – 29	F	незадовільно (з обов'язковим повторним вивченням дисципліни)	незараховано (з обов'язковим повторним вивченням)

VII СЕМЕСТРОВИЙ ГРАФІК

Перелік обов'язкових контрольних точок для оцінювання знань здобувачів денної форми навчання

№	Назва і короткий зміст контрольного заходу	min-max балів	Тиждень	Характеристика критеріїв досягнення результатів навчання для отримання максимальної кількості балів
1	Контроль поточної роботи на семінарських заняттях	20-40	1-14	Здобувач здатний продемонструвати критичне осмислення лекційного та позалекційного матеріалу, виступати з доповідями з визначених питань, брати кваліфіковану участь у дискусії з наведенням аргументації
2	Написання статті, реферату	10-20	1-14	Здобувач здатний продемонструвати достатній рівень опанування основних положень з обраної тематики, демонструвати знання відповідної літератури, вміння аналізувати матеріал, робити узагальнення та самостійні висновки
3	Контрольна робота №1	10-15	7	Здобувач продемонстрував достатній рівень знань з тем першого змістового модулю, що відповідають програмним результатам навчання з дисципліни
4	Контрольна робота №2	10-15	14	Здобувач продемонстрував достатній рівень знань з тем другого змістового модулю, що відповідають програмним результатам навчання з дисципліни
5	Тестове семінарське завдання №1, №2	55-10	4/10	Здобувач виконує теоретичне завдання, що відповідають програмним результатам навчання за темами змістового модуля №1 та №2
	Поточний контроль	55-100	1-14	Здобувач продемонстрував достатній рівень знань з тем першого та другого змістових модулів курсу, що відповідає програмним результатам навчання з дисципліни
	Підсумковий контроль. Екзамен	55-100	15	Здобувач продемонстрував достатній рівень знань з тем першого та другого змістових модулів курсу, що відповідає програмним результатам навчання з дисципліни
	Усього	55-100		Рейтинг=0,5*оцінка поточної успішності+0,5*оцінка підсумкового контролю

ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ

№	Назва контрольного заходу	Характеристика змісту засобів оцінювання
1.	Контроль поточної роботи на семінарських заняттях	фронтальне опитування за понятійним матеріалом та за питаннями до семінарського заняття; оцінювання активності участі у дискусіях
2.	Індивідуальні завдання	письмовий звіт або реферат про виконання індивідуального завдання; оцінювання самостійності та якості виконання завдання в ході звіту-захисту та співбесіди
3.	Контрольні роботи	питання до контрольної роботи
Підсумковий контроль		ІСПИТ

9. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

9.1. Основна література

1. Авер'янов Н. Сучасна українська еліта перспективи розвитку. *Українознавство*. 2011. Вип. 15. С. 41-44.
2. Акаймова А. Політичний імідж та основні його характеристики. *Політичний менеджмент*. 2009. № 5. С. 29-34.
3. Бойко С. Політичне лідерство в Україні: генезис і динаміка розвитку. *Політичний менеджмент*. 2011. № 6. С. 91-100.
4. Болотіна Є.В., Бородай А.В. Політичні еліти і лідерство. Посібник для студентів спеціальності 052 «Політологія» усіх форм навчання. Краматорськ : ДДМА, 2021. 95 с. ISBN 978-617-7889-18-1.
5. Голіяд І. Методологічні проблеми дослідження політичної еліти. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Magisterium/Polit/2002_10/01_goliyad_i.pdf
6. Головатий М. Ф. Політична психологія: навчальний посібник. Київ: МАУП, 2001. 205с.
7. Гошовська В. А. Політичне лідерство: навчальний посібник. Київ: НАДУ, 2013. 112 с.
8. Держановська С. Л. Сутність політичного лідерства: аналіз праць сучасних українських науковців. *Ефективність державного управління: зб. наук. пр. регіонального інституту державного управління Національної академії управління при Президентіві України*. Вип. 40. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. С. 310-316.
9. Елітознавство: підручник / за заг. ред. В. А. Гошовської. Київ: НАДУ, 2013. 268 с.
10. Журавський В. Політична еліта України: теорія і практика трансформації. Київ: Логос, 1999. 283 с.
11. Занік Я. М. Типи, поняття та класифікація еліт в історичному контексті. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2008. №11(129). С. 101-105.
12. Кіреєва О. Маргінальність сучасної управлінської еліти в Україні. *Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком: матер. регіон. наук.-практ. конф.* / за заг. ред. В. Г. Вікторова. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2008. С.30-33.
13. Кіянка І. Політична еліта у контексті трансформаційних процесів українського суспільства. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2008. Вип. 20. С. 68-70.
14. Корнієнко В. О., Похило І. Д. Ефективність політичного лідера: критерії та механізми реалізації в сучасній Україні: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2009. 140 с.
15. Коротков Д. С. Політичний клас або політична еліта України: питання політичного дискурсу. *Вісник СевНТУ: зб. наук. пр.* 2001. Вип. 123. С.87-90.
16. Пухкал О. Політична еліта і громадянське суспільство в Україні: становлення і взаємодія. *Вісник національної академії державного управління при Президентіві України*. 2009. Вип. 4. С. 193-202.

17. Роль еліт у трансформаційному суспільстві. Київ, 2003. 179 с.
18. Рудич Ф. Політичне лідерство на пострадянському просторі: методологічний контекст. *Політичний менеджмент*. Спецвипуск. 2006. С. 5-14.
19. Сучасна управлінська еліта в Україні: якісні характеристики, шляхи та методи підготовки: монографія. Київ: НАДУ, 2013. 187 с.
20. Траверсе О. Політичне лідерство: поняття, дискурс, практика. *Віче*. 2006. № 17. С. 73-76.
21. Шитюк М. М., Єнтіс М.Є. Проблема політичного лідерства в сучасній Україні. *Наукові праці. Серія Політичні науки*. 2004. Т. 34. 21. С. 69-73.
22. Шульга М. О. Етапи становлення політичної еліти в Україні в роки незалежності. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2006. № 4. С. 24-37.

9.2. Додаткова література

1. Дахно І. І. Країни світу: енциклопедичний довідник. Київ: Мапа, 2004. 608с.
2. Донцов Д. Дух нашої давнини. Дніпропетровськ: Відродження, 2001.
5. Енциклопедія політичної думки / пер. з англ. Київ: Дух і Літера, 2000.
6. Класики політичної думки від Платона до Макса Вебера / пер. з нім. Київ: Тандем, 2002.
7. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Київ-Філадельфія, 2005.
8. Політологічний енциклопедичний словник: навч. посібник для студентів вузів. Київ: Генеза, 2007. 400с.
9. Кривошеїн В. В. Іміджова складова політичного світосприйняття: структура елементарного рівня. *Грані*. Дніпропетровськ, 2002. № 4. С. 117-121.
10. Кривошеїн В. В. Іміджологема: поняття, структура. *Вісн. Дніпропетр. ун-ту. Соціологія. Філософія. Політологія*. Вип. 8. Дніпропетровськ, 2002. С. 188-192.
11. Крюков О. Основні моделі розвитку політико-управлінських еліт. *Вісник НАДУ*. – 2006. № 2. С. 333-340.
12. Крюков О. Про визначення поняття політико-управлінська еліта. *Вісник НАДУ*. 2005. № 1. С. 374–378.
13. Крюков О. Процес політичної елітаризації та соціальні умови становлення політико-управлінської еліти України. *Зб. наук. пр. НАДУ / за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева*. Київ: НАДУ, 2005. Вип. 1. С. 270-276.
14. Крюков О. Розвиток політико-управлінських еліт у посткомуністичному просторі. *Вісник НАДУ*. 2005. № 4. С. 353–358.
15. Крюков О. І. Політико-управлінська еліта України як чинник державотворення: монографія. Київ: НАДУ, 2006. 252 с.
16. Кухта Б. Політичні еліти і лідери. Київ: КНЕУ, 1999. 108 с.
17. Лопушинський І. П. Формування української політико-управлінської еліти: сучасний погляд на проблему. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2010-1/doc/1/03.pdf>.
18. Маскевич О. Л. Проблема політичного лідерства в Україні на сучасному етапі розвитку. *Молодий вчений*. Серія. Політичні науки. 2014. № 12 (15). С. 286-288.
19. Михальченко М. Пошук лідерів: чесних, талановитих, справедливих. *Політичний менеджмент*. Спецвипуск. 2006. С. 15- 21.
20. Олещенко В. Механізми рекрутування політичних еліт та їх вплив на державну політику. *Ефективність державного управління: зб. наук. пр. регіонального інституту державного управління Національної академії управління при Президентіві України*. Вип. 32. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2012. С. 308-314.
21. Олещенко В. Політичні еліти: особливості формування у період незалежності України. *Вісник національної академії державного управління при Президентіві України*. 2012. Вип. 3. С. 175-182.
22. Пахарев А. Теоретичні основи політичного лідерства в сучасній політичній науці. URL: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=61&c=1330>
23. Пахарев А. Д. Політичні інститути і процеси в сучасній Україні: навчальний посібник. Київ: ПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. 182 с.

24. Політика в особах (Політичне лідерство на постсоціалістичному просторі: національний і регіональний контексти): навчальний посібник / за заг. ред. проф. Ф. М. Рудича. Київ: ПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 400 с.

25. Політичні партії як суб'єкт формування політико-управлінської еліти в процесі політичної модернізації: монографія / за заг. ред. Е. А. Афоніна, В. В. Лісничого, В.О.Радченка. Харків, 2007. 160 с.

9.3.Інформаційні ресурси

1. Гук О. І. Концептуальні підходи до проблеми взаємовідношення етики та політики (порівняльний аналіз). Демократичне врядування. URL: <http://www.lvivacademy.com/visnik3/Fail/+Guk.pdf>

2. Кухта Б. П., Теплоухова Н.Г. Політичні еліти і лідерство. Львів: Кальварія, 1996. 356 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-876.html>.

3. Крюков О.І. Демократична модернізація системи влади в контексті діяльності політико-управлінської еліти. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2010-2/doc/1/01.pdf>.

4. Про заходи щодо подальшого забезпечення відкритості у діяльності органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 р. № 1302. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/lavs/main.cgi>